

PROJEKT KONFLIKTNÍ MÍSTA PAMĚTI

Výukový materiál **Jáchymov**

antiukomplex

CÍLE

Žáci...

1. uvědomí si různost a odlišnost vnímání určitého místa;
2. pochopí význam města Jáchymov a jeho nerostného bohatství nejen pro české země, ale i v evropském měřítku;
3. uvědomí si zásadní proměnu města, způsobenou bezohlednou lidskou činností v průběhu 20. století;
4. uvědomí si nelidské zacházení a podmínky vězňů v pracovních táborech.

OBSAH LEKCE

- Představení těžby stříbra v Jáchymově v době, kdy byl druhým největším českým městem.
- Historie jáchymovského pekla a osudy zdejších pracovníků – muklů.

Anotace

Město Jáchymov v sobě nese několik kontrastů, viditelných hned při jeho první návštěvě. Krásné historické budovy na náměstí dokazují značný význam města v minulosti a jejich neutěšený stav zároveň naznačuje, že zde došlo k velkým proměnám. Skutečně se v 16. století jednalo o druhé největší město v českých zemích. Díky bohatým ložiskům stříbra a následné ražbě stříbrné mince tolaru zde došlo k nevídanému rozmachu a rozkvětu. Jáchymov má však i svoji druhou tvář, související opět s těžbou, tentokrát uranu. Těžba nerostných surovin na Jáchymovsku poničila zdejší krajinu a odvoz nerostných zásob do Sovětského svazu způsobil vyčerpání finančního potenciálu. Na těžbě radioaktivního uranu se podíleli především političtí vězni a trestanci a o této temné stránce dějin Jáchymova se často hovoří jako o jáchymovském peklu.

Narativ č. 1: Stříbrné město

Díky objevení nalezišť stříbrných rud v 16. století a jejich využití při ražbě nové mince se z Jáchymova stalo jedno z předních měst Českého království a velmi rychle zastínil ostatní důlní střediska. Nové stříbrné mince, tolary, které daly jméno americkému dolaru a postupem času nahradily pražský groš, svým významem v peněžní soustavě brzy překročily hranice Českého království. Roku 1520 král Ludvík Jagellonský povýšil privilegiem hornickou osadu na svobodné horní město se jménem Údolí sv. Jáchyma a roku 1546 král Ferdinand I. městu privilegia potvrdil a učinil z něj město královské. Jáchymov zažíval nebývalý rozkvět: měl svého lékaře a lékárnu, byla zde zřízena latinská škola s rozsáhlou knihovnou atd. Nově přichozí obyvatelé (horníci, řemeslníci, obchodníci, učenci aj.) s sebou přinášeli nové myšlenky a způsob života.

Věčný Syn boží, který vstoupil také do svobodného horního města Jáchymova se slovem své milosti, ráčiz zachovat co nejmilostivěji tuto slovnou obec při čistém učení proroků a apoštolů a otevřít svou dobrotivou ruku nad našimi žilami

a své bohaté požehnání z poupat argentitu, ryzího stříbra a krásného stříbrorudku do nich nechat stékat a kapat a nás kromě toho nechat vést tichý a klidný život ve veškeré blaženosti, počestnosti a oddanosti, aby Bůh v těchto horách Sudetských a Českých byl veleben a naše děti a potomci byli zachováni při čistém učení a zdědili s námi zde chléb vezdejší pro dobrou potřebu a tam pak věčný život. Skrze Ježíše Krista, syna božího a Mariína, našeho jediného velekněze a milého pána, budiž chválen na horách a pahorcích, nad zemí a pod zemí, zde a po celou věčnost. Amen.

Mathesius (Sarepta)

Otázky k narativu č. 1:

- Čím se město Jáchymov proslavilo v renesanční době?
- Jaké výhody či problémy to městu způsobilo?
- Jak vypadá kdysi druhé největší české město dnes? Co jsou jeho největší problémy?

AKTIVITA: ARCHITEKTURA MĚSTA

Místo: Královská mincovna (Muzeum Jáchymov)

Časová dotace: Max. 10 minut

Popis činnosti: Žáci si pozorně prohlédnou budovu bývalé královské mincovny, ve které se nyní nachází Muzeum Jáchymov. Určují, v jakém slohu je budova vystavěna (renesance), a hledají dané architektonické prvky (arkýř, mázhaus, portál). Dávají si stavbu do souvislosti s obdobím rozvoje města.

AKTIVITA: TĚŽBA STŘÍBRA

Místo: Královská mincovna (Muzeum Jáchymov)

Časová dotace: Max. 10 minut

Popis činnosti: Žáci si pozorně prohlédnou expozici bývalé královské mincovny, ve které se nyní nachází Muzeum Jáchymov. Zaměřují se na pohyblivý model důlní činnosti a uvědomují si význam těžby stříbra pro město a jeho konkrétní podobu.

AKTIVITA: A JAK VYPADÁ JÁCHYMOV DNES?

Místo: Jáchymov

Časová dotace: Max. 45 minut

Popis činnosti: Žáci dostanou za úkol projít si město, nejlépe zespodu od lázní přes náměstí až nahoru k mincovně. Jaké stopy bývalé slávy v něm nacházejí? A jak na ně město působí dnes? V čem spatřují největší změnu?

Vycházku zakončete na místním hřbitově, kde žákům zadejte úkol spočítat všechny národnosti, které zda naleznou (řešení – například: Němci, Češi, Maďaři, Slováci, Romové). Proč sem tito lidé přišli? Jaká byla jejich motivace?

Narativ č. 2: Uranové doly v Jáchymově

Dne 1. září 1945 v 15.30 obsadilo sovětské vojsko tři státní uranové doly v Jáchymově. Svět se pomalu začal dělit na dvě sféry vlivu, Sovětský svaz potřeboval pro svoji politiku uran, a proto pro něj Jáchymov měl mimořádný význam. V listopadu 1945 podepsalo Československo se Sovětským svazem nepříliš výhodnou dohodu o vyhledávání, těžbě a dodávkách radioaktivních surovin do SSSR. Zpočátku v dolech pracovali němečtí váleční zajatci, kteří byli postupně nahrazeni politickými vězni. V průběhu činnosti jáchymovských dolů tu pracovalo přibližně 65 tisíc vězňů. Z tohoto důvodu vznikly podle vzoru sovětských gulagů v bezprostřední blízkosti uranových dolů nápravně-pracovní tábory. Práce v dolech byla velice těžká a životní podmínky v táborech byly otřesné. Mnoho vězňů ji zaplatilo svým životem.

Milá Maňulko a Petře

Oba Vás vroucně líbám a tisknu se k Vám... opouštěly mě síly a já ztrácel veškerou víru ve Vás a Boha prostě ve všem, viděl jsem hroznou temnotu... mě přiváděl dále do těžké situace a beznadějnosti v návrat k Vám. S těmito pocity jsem nastoupil do těchto budek. S modlitbou jsem otevřel uzávěry. Vše vypadalo prostě a nevinně, 20 cm pokrývka nejjemnějšího prachu mě přivítala v tichosti, tisíce paprsků smrti neviditelně začalo působit – žádná bolest, jen slabý pach jako zkažený vzduch, jiného nic – po ½ hodině jsem musel ven, srdce zrychleně a nerovnoměrně pracovalo... Na brzkou shledanou (dole dopsáno manželkou: v nebi!)

Poslední dopis rodině akademického sochaře Jaroslava Šlezingera, který strávil několik let v uranových dolech (Vykmanov, Věž smrti), neděle 13. února 1955.

Otázky k narativu č. 2:

- Co je obsahem tohoto dopisu? Co znamená „tisíce paprsků smrti“?
- Jaký byl život politického vězně v táboře nucených prací? Jaká práva byla vězňům odírána a čím nuceně nasazení strádali?
- Co by vám v izolaci nejvíce chybělo a jaká práva byste jako političtí vězni nejvíce postrádali?

AKTIVITA: FOTOGRAFICKÁ DOKUMENTACE

Místo: Jáchymov a okolí

Popis činnosti: Žáci mají za úkol navštívit vybrané bývalé tábory nucených prací a fotograficky zdokumentovat jejich současný stav. Na závěr se můžete podívat na reportáž ČT o bývalých táborech. Reportáž je dostupná na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/228924-v-jachymove-si-pripomneli-tezky-zivot-muklu/>.

AKTIVITA: ROZHOVORY S PAMĚTNÍKY

Místo: Jáchymov

Časová dotace: 45 minut

Popis činnosti: Žáci vyhledají pamětnické výpovědi vězňů z táborů nucených prací nebo obdrží rozhovory zaznamenané na portálu www.politictivezni.cz. Zjišťují na nich a dokumentují, jaký byl život v táboře nucených prací. Na základě přečtených osudů žáci zpracují prezentaci o životě pamětníka. Zjištěné informace žáci diskutují.

Antonín Husník

Brigádní generál Antonín Husník se narodil 17. listopadu 1921 v Plzni. Již v raném věku měl silné vlastenecké cítění a chtěl vstoupit do československé armády. Po nacistické okupaci se v roce 1940 pokusil o přechod hranice protektorátu. Měl namířeno na západ, do francouzských legií. Bylo mu 19 let. Na slovensko-maďarské hranici byl zadržen a tři a půl roku vězněn v nacistických věznicích. Po válce se stal elitním výsadkářem se silnou protikomunistickou orientací, za což byl náležitě „odměněn“. V roce 1950 byl odsouzen na 13 let. Absolvoval výslechy v neslavně proslulém Domečku, v jáchymovských táborech řídil tajnou motákovou komunikaci s rodinami a blízkými odsouzených. V roce 1958 byl propuštěn z vězení. Jeho dceři bylo osm let.

Rozhovor s panem Husníkem najdete zde: <http://www.politictivezni.cz/antonin-husnik.html>.

Zdeněk Kovařík

Zdeněk Kovařík se narodil 24. února 1931 v Hradci Králové, měl tři sourozence a jeho otec pracoval jako řidič autobusu. Patří mezi nejmladší pamětníky komunistické politické perzekuce. Když byl v roce 1950 zatčen, bylo mu osmnáct let a studoval v Pardubicích průmyslovku. Byl aktivním skautem a od mladého věku inklinoval k národním socialistům. Se skautskou skupinou tiskl a roznášel protikomunistické letáky a poničil městskou pobočku KSČ. V procesu s junáckou skupinou nazvanou „JU1“ byl obviněn z velezrady a špionáže a odsouzen k devíti letům vězení. V jáchymovských dolech pomáhal Antonínu Husníkovi řídit tajnou písemnou komunikaci s vnějším světem a pracoval na třídně uranové rudy. Po pěti letech věznění byl propuštěn na svobodu.

Rozhovor s panem Kovaříkem najdete zde: <http://www.politictivezni.cz/rozhovor-se-zdenkem-kovarikem.html>.

Hubert Procházka

Dr. Hubert Procházka se narodil 27. prosince 1930 v Brně. Oba rodiče byli lékaři, tatínka však záhy nešťastnou náhodou ztratil. Po gymnáziu nastoupil na začátku 50. let vysokoškolské studium medicíny. Už v roce 1946 vstoupil do Československé strany národně socialistické a aktivně působil v Junáku. Po únoru 1948 se zapojil do tisku a distribuce letáků, pomáhal udržovat písemnou komunikaci mezi pronásledovanými duchovními a obsluhoval rádiové spojení pro agenty CIC. V 21 letech byl zatčen a odsouzen k 11 letům vězení za velezradu a špionáž. Pracoval na třídně uranu v Jáchymově a v tamější vězeňské nemocnici. Ve vazbě přišel o několik zubů, ohluchl na levé ucho, nakazil se žloutenkou a onemocněl rakovinou kůže. Koncem roku 1958 byl propuštěn na svobodu.

Rozhovor s panem Procházkou najdete zde: <http://www.politictivezni.cz/rozhovor-s-hubertem-prochazkou.html>.

Zdeněk Mandrholec

Zdeněk Mandrholec byl zatčen v roce 1954 během své vojenské služby v Karlových Varech. Byl obviněn z velezrady a kolegiem Nejvyššího vojenského soudu odsouzen na 10 let. V letech 1954–1960 byl vězněn v jáchymovských dolech Nikolaj, Rovnost a Mariánská. V roce 1960 propuštěn na amnestii.

Svědectví pana Mandrholce je dostupné zde: <https://www.youtube.com/watch?v=Z8IKp-n9Y7dQ>.

Jiří Loewy

Jiří Loewy byl po únoru 1948 zatčen za vydávání opozičních letáků a odsouzen k šesti letům vězení. Prošel jáchymovskými tábory nucených prací, v květnu 1953 byl při amnestii propuštěn s rakovinou štítné žlázy jako nevléčitelně nemocný. Na svobodě ho lékaři dokázali uzdravit. Pracoval

potom jako zásobovač v textilce, vedl podnikový časopis. V roce 1969 odjel se ženou a dvěma malými dětmi do exilu. Od konce 70. let vydával v Německu čtvrtletník *Právo lidu* a stal se členem vedení exilové sociální demokracie.

Rozhovor s Jiřím Loewym je dostupný zde: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/5/tri-leta-v-ceskem-gulagu/>.

AKTIVITA: PRÁCE V DOLE

Místo: Jáchymov, štola č. 1

Časová dotace: 30 minut

Popis činnosti: Žáci navštíví štolu č. 1 (délka 230 m), kde se nachází malá expozice důlní techniky. Po její návštěvě žáci diskutují obtížnost práce horníků.

AKTIVITY PRO PRÁCI S NARATIVY

AKTIVITA: VNÍMÁNÍ MÍSTA

Cíle: Žáci si sdělují pocity z daného místa, jejich rozporuplnost a na základě vlastních úvah si stanovují důvody, proč tomu tak je.

Místo: Jáchymov

Časová dotace: Max. 10 minut

Popis činnosti: Při příjezdu do Jáchymova je patrná jeho různorodost: rozkvétající lázeňský areál na jedné straně a omšelé, neudržované historické jádro městečka na straně druhé. Žáci na sebe nechají místo působit a zamyslí se, čím je tato nevyrovnanost způsobena.

AKTIVITA: MAPA JÁCHYMOVA A OKOLÍ

Cíle: Žáci si uvědomují propojenost jednotlivých lokalit, jejich význam a proměnu.

Místo: Jáchymov

Časová dotace: 30 minut

Popis činnosti: Žáci jsou již dostatečně seznámeni s dějinami města. Rozdělíme je do menších skupin přibližně po pěti osobách. Každá skupina obdrží plánec města Jáchymov a jeho okolí. Úkolem skupin je zaznamenat do plánu významné památky, stavby a místa z dějin mikroregionu. Přemýšlí nad jejich významem v různých historických etapách.

EXKURZE PO NAUČNÉ STEZCE JÁCHYMOVSKÉ PEKLO

Naučná stezka Jáchymovské peklo připomíná ve své délce 8,5 km nejen život politických vězňů z blízkých táborů při uranových dolech, ale na 12 zastávkách má návštěvník možnost seznámit se také s památkami města Jáchymov, dějinami hornictví, přírodou Krušných hor a především se životem v táborech nucených prací.

Zastávky:

- 1.** Úvodní text před kostelem sv. Jáchyma
- 2.** Důl Svornost
- 3.** Hornický skanzen spolku Barbora
- 4.** Tábor Svornost
- 5.** Městský rybník
- 6.** Tábor Nikolaj
- 7.** Důl Eduard
- 8.** Ekologická zastávka – lesy
- 9.** Hornický rybník
- 10.** Tábory Eliáš
- 11.** Tábor Svornost
- 12.** Šlikův Hrad

DOPORUČENÁ LITERATURA

BOHUŇOVSKÁ, M.: Zaváté šlépěje. Osud sochaře Šlezingera. Ekon, Jihlava 2006.

HASLINGER, J.: Jáchymov. Jota, Brno 2012.

JANÁČEK, J.: České dějiny I. Doba předbělohorská. Kniha I, díl I. Academia, Praha 1968.

KAPLAN, K.: Tajný prostor Jáchymov. Actys, Praha 1993.

KUČA, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 2. díl. Libri, Praha 1997.

Webové portály:

<http://www.bozi-dar.eu/cz/naucna-stezka-jachymovske-peklo>

<http://www.krusne-hory.cz/cz/blog/naucna-stezka-jachymovske-peklo-39>

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/274293-jachymovske-peklo-politicti-vezni-ucti-obeti-uranovych-dolu/?mobileRedirect=off>

<http://www.politictivezni.cz/pracovni-tabory-pri-uranovych-dolech.html>

<http://www.politictivezni.cz/>

www.myjmetonevzdali.cz

<http://sdruzenipamet.cz>

www.pametnaroda.cz